
 aula Joaquim Molas

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Panorama literari català.

L'aportació comarcal

Josep Murgades

23 de maig de 2014

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Vilanova i la Geltrú

[...]

I una pàtria tan petita
que la somio completa.

Pere IV

CONVENCIONALITAT D'UN TÍTOL

És el títol donat a la present intervenció un de sobrevingut. Dictat per l'organització d'aquesta segona conferència de l'Aula Joaquim Molas (tant de bo la'n segueixin moltes més!). Però no pas triat per mi, que m'he limitat només a acceptar-lo. Cosa que he fet perquè es tracta d'un títol convencional i, doncs, com a tal, indicatiu. No tanmateix estalvi de certes reserves a fer-hi. A partir de les quals és que intentaré simplement apuntar algunes breus consideracions de concepció teòrica i de plantejament metodològic.

Primer de tot: dins el “panorama literari català”, no disposem encara de cap “panoràmica” (la redundància és volguda) abastant la integritat en l'espai de la producció literària. I menys és aquest el lloc i el moment de ni tan sols esbossar-la. No cal dir, però, com caldria aspirar-hi. Objectiu per al qual no és pas tanmateix de profit fer-ho pensant en termes de “l'aportació comarcal”.

Perquè *comarcal*, tot i saber en principi tothom què vol dir, i tot i respondre a una realitat, no per més relativament existent, menys sovint artificiosa, sona a traducció conceptual calcada de *provincial*. I traeix, doncs, una mentalitat hispanocèntrica i centralista, en què tot de satèl·lits giren entorn d'una mateixa i única gran estrella: la capital que fou d'aquell *Imperio*...

Altrament, parlar d'*aportació* significa creure que tot el que es fa al país ha de revertir, talment a tall d'ofrena, en l'únic que comptaria: allò fet al cap-i-casal; cosa que denota una mentalitat entre provinciana i barcelonocentrista.

BARCELONA, CAP I CASAL

I no. Barcelona és la capital indiscutible d'aquest país, i sort n'ha tingut (i en té) aquest de comptar-la com a tal. Però no menys evident hauria de ser que, sense la resta del territori, no

fóra Barcelona capital de cap país, ans com a molt fóra la segona ciutat en importància demogràfica de no cal dir quin Estat, ni ara ni mai precisament gaire amic...

L'indubtable desequilibri macrocefàlic que afecta Catalunya hauria estat prou més gros, fins a l'atròfia del país tot sencer, si fora de Barcelona no hi hagués, d'avui i de sempre, una xarxa reticular de ciutats mitjanes i petites, així com de pobles més grans o més xics; amb dinàmiques en part reflexes de les capitalines, cert, però alhora també amb característiques pròpies, aptes a retroalimentar així, mal sigui en proporcionada mesura, les dinàmiques originàriament barcelonines; igualment com aptes també a retroalimentar-ne altres d'homòlogues més o menys pròximes entre si.

HISTÒRIA «LOCAL»?

¿Com designar llavors, però, tota aquesta realitat vital extrabarcelonina? ¿S'hi val, a l'hora d'estudiar-la, servir-se de la denominació d'“història local”? —Segons va ser el cas dels oportuns congressos celebrats, sota una tal advocació, entre 1991 i 2003.

¿No hem de convenir per força, amb Joan Fuster (1976), que “tota història és local”? Així com, més recentment, amb Josep Fontana (2012), que no hi ha “cap mena d'història que no sigui, reduïda a la seva matriu més genuïna, història local, la mare de totes les històries”? ¿O és que les grans capitals, o els grans països, no se situen també en un lloc determinat? ¿Hi ha algú que, de manera objectiva i no segons els seus propagandistes, tingui el monopoli de la “nació”, o de la “universalitat”, o del que sigui?

HISTÒRIA POLICÈNTRICA

Potser llavors una denominació altra que aquesta de “història local”, més pertinent per menys connotada i, doncs, prou més asèptica i descriptiva, fóra la proposada pel mateix Josep Fontana: “història policèntrica”, destinada no a “fragmentar la història del país, sinó, ben al contrari, articular-la” (1994).

No hi hauria doncs, segons aquesta, un sol centre, per bé que sempre n'hi hauria un de més important que els altres. Però això en cap cas no comportaria ni, en el seu moment, una realitat exclusivament monocèntrica, ni, ja posats a estudiar-la des de la posteritat, no implicaria tampoc una concepció monocentrista de la història.

El possible risc, llavors, oportunament denunciats per Ucelay Da Cal, en el cas de Catalunya, de “substituir la capitalitat barcelonina per una capitalitat alternativa” (1985), vindria contrarestat per una consciència centrífuga, cosa que vol dir amatent a la detecció i a la

valoració de la plurifocalitat amb què, en la respectiva i proporcional mesura de cadascun dels focus en lliça, acostuma a articular-se l'esdevenir històric.

Hi hauria, doncs, en el decurs de la història, un flux de recepcions i de projeccions policèntriques, del coneixement de les quals es deriva, a través de l'estudi historiogràfic, una comprensió més plena i més dialèctica d'aquella.

HISTÒRIA TOTAL

Un possible precedent d'aquesta "història policèntrica", tant a nivell terminològic com conceptual, estaria en l'anomenada "història total". Amb la qual, més de mig segle enrere, sortia al pas Pierre Vilar (1960) dels qui tradicionalment havien vist la història com una colla de compartiments estancs i, doncs, com el resultat de la mera juxtaposició d'història econòmica, història social, història política i història cultural.

Ben altrament d'aquesta concepció, la història total preconitzada per Vilar havia de venir a superar una tal rigidesa, ja que deixava de ser la història dels homes poderosos i de les batalles decisives, per convertir-se en la història de les masses, de les classes i de la relació sovint conflictiva entre aquestes, de la mateixa manera també que l'economia, tot i ser-ne un element fonamental, deixava ja de ser l'únic element determinant del tot.

HISTÒRIA COMPLETA (EN HORITZONTAL)

Doncs, semblantment, potser cabria parlar ara d'"història completa" (a partir dels dos darrers versos de les *Corrandes de l'exili* de Pere IV, 1947). I fer-ho tot tenint en compte, evidentment, els avenços propiciats, en la comprensió de la dimensió social i de classe, per la història total, i en la comprensió de la dimensió espacial i diatòpica, per la història policèntrica.

Segons aquesta "història completa", i en relació amb l'espai horitzontal, la capital, tot i la rellevància del seu paper, ja no fóra l'únic centre existent i condicionant a tenir en compte. Ja que caldria prendre també en consideració tot d'altres centres (o focus) en llur corresponent significació, en les afinitats i en les singularitats respectives, entre ells i amb la capitalitat (com alhora entre aquesta i aquells).

HISTÒRIA COMPLETA (EN VERTICAL)

A més, però, també, i atès el fet que aquesta "història completa" troba el seu camp d'aplicació per excel·lència en el literari i en el cultural lato sensu, ens trobem que, en relació amb l'espai vertical, ja no s'hi valdria a concebre l'activitat intel·lectual en termes de *hit-parade*.

Ja que, ben del cert, té la seva raó de ser l'establiment d'un cànon a l'hora de classificar, de jerarquitzar si es vol, la producció cultural; i és evident que hi ha uns creadors amb aportacions més cabdals que uns altres.

Però la constatació i la reconeixença que cal fer d'aquests (com les que igualment fem de la capitalitat indiscutible de Barcelona en l'espai horitzontal), en cap cas no han de privar tanmateix de resseguir i de valorar, en la seva justa i proporcional mesura, la tasca de tants d'altres creadors per una o altra raó significatius o, si més no, representatius.

Així, la pruija de bregar per la prioritització d'uns autors sobre uns altres, i d'unes obres sobre unes altres, pot tenir, i de fet té, el seu sentit quan es fa en el present, en plena coetaneïtat mutable i combativa, militant i programàtica.

Però quan tot ha esdevingut ja passat irremissiblement debolit, i quan el pas del temps, doncs, d'una banda, ha consumat la seva atzarosa garbellada i, d'altra banda, ha assignat el respectiu rang a cadascú, llavors el que cal és reconstruir, al marge de prejudicis qualitativistes, i en la mesura del possible, tot allò que presumiblement havia estat per un o altre motiu remarcable en el seu moment, tot explicant-nos què cosa significa ara per a nosaltres aquell allò.

En aquest espai vertical importa, doncs, a propòsit dels autors que no formen part del cànon de "primera divisió" consagrat, no pas subratllar allò que els pugui fer més o menys equiparables amb els que sí que hi figuren, sinó si de cas demostrar més aviat com sense aquests autors "de segona" —i sense el coneixement que ens apliquem a tenir-ne— difícilment entendríem en tota llur complexitat els autors "de primera", almenys tal com ens hem d'esforçar també a entendre'ls: en la dinàmica d'un context històric complet.

HISTÒRIA COMPLETA

Història completa, doncs, o defugiment de qualsevol visió monocèntrica en l'espai territorial, horitzontal, en benefici d'una de policèntrica; així com defugiment també —la tal història completa— d'una concepció canonicista en l'espai simbòlic, vertical, en benefici d'una de multiautorial.

D'on el fet llavors que ni la vida intel·lectual fora de Barcelona és vista com un mer reflex d'aquesta, o com una contribució a la seva major glòria i esplendor, ni els autors de segona o de tercera fila són valorats com a simples adlàters dels de primera. Una concepció, per tant, no pas centrista ni qualitativista, ans més aviat reticular i diferencialista.

Estudiar llavors focus altres que el de la capital, en la mesura que poden constituir de vegades autèntics microcosmos, té l'avantatge que s'hi pot assajar amb més deteniment i profunditat la història total, s'hi pot exemplificar la història policèntrica, i, en definitiva, s'hi pot contribuir, en definitiva, a la història completa d'una societat amb consciència específica i diferenciada de tal.

I estudiar llavors també autors literaris diferents que els consagrats pel cànon, en la mesura que poden resultar d'interès al marge de poètiques establertes o circumstancials, permet de descobrir valors altres que els estrictament formals, com ara puguin ser els testimonials o els indicatius de tal o tal altra activitat o pulsio col·lectives.

HISTÒRIA COMPLETA I ESPAI INTEL·LECTUAL

En un país que situa en la llengua i la literatura que s'hi fa, així com en la producció cultural en general, els trets definatoris i autoafirmadors per excel·lència de la seva personalitat singular i diferenciada, l'estudi d'això que hem convingut a anomenar l'“espai intel·lectual” està més que justificat que es basi, si més no en primera instància, en la dominant —entesa aquesta a la manera de Jakobson (1989)— constituïda per la creació literària i artística.

I aquí llavors és que en el marc d'aquesta història completa importa pensar en termes de catalanitat global (espai intel·lectual corresponent a la integritat de l'espai lingüístic: de Salses a Guardamar i de Fraga fins a Maó), tot estudiant cadascun dels múltiples i varis focus o centres de major o menor receptivitat i, alhora, de major o menor projecció.

O per dir-ho a través de l'expressiva crasi encunyada per Manfred Lange a partir dels termes *global* i *local*: es tractaria de “glocalitzar” en l'exercici de la pràctica professional com a historiadors o com a filòlegs de formació historicista. O sigui, de pensar en global i d'actuar en local, posats a fer recerca amb vista a una millor comprensió del passat cultural, literari i artístic de tot el conjunt de la nació catalana.

HISTÒRIA COMPLETA I ÈPOCA CONCRETA

No cal ni dir que l'estudi de la història en clau total, policèntrica, completa, és aplicable a qualsevol època. En el cas català, però, i pel que fa a la contemporània, una d'especialment apropiada és la compresa en els anys adoptats en aquesta segona conferència com a fites delimitadores: la que va del 1914 al 1936.

De la creació de la Mancomunitat fins a l'esclat de la Guerra Civil. Amb Gran Guerra, Dictadura, República i Generalitat en l'endemig. Establiment i, malgrat tot, perdurabilitat del Noucentisme, en molts sentits culminació de Renaixença i de Modernisme.

És, entre moltes altres coses, l'època en què es desferma ja aquella dinàmica observada per Jean-Claude Carrière (1999): “com més mitjans de comunicació s'inventen, més homes viuen l'experiència de la solitud”. D'on el fet que Paul Valéry (citats pel mateix Carrière) qualificués el moment que li havia tocat de viure com el de “la multiplication des seuls”.

I d'on el fet també que, sense moure'ns de casa, autors com Carner (1907) i Ors (1917), amb relativa anterioritat, parlessin igualment de solitaris. I que autors com Gaziel (1923) i com Rovira i Virgili (1926), amb estricta coetaneïtat, es plantegessin igualment el fenomen. I ho fessin des d'una visió no pas paternalista ni capitalina, sinó vertebradora. El primer, dissertant sobre les per ell anomenades “viles espirituals”. El segon, auspiciant des de la publicació per ell dirigida i entre diversos autors (1926) l'“Enquesta per la Catalunya Ciutat”, i cloent-la amb un balanç estimulant.

¿Voleu llavors camp més adobat que el de l'època susdita per a l'exercici de l'aquí denominada “història completa”? ¿No n'és un possible exemple —entre tants altres que cabria citar— el llibre de Joaquim Capdevila i Capdevila (2008)?

I, encara, d'entre tot aquest nombre meritori i creixent de monografies sobre —i des de— focus, tant de recepció com també d'irradiació, altres que els concentrats en el cap-icasal, valgui ara i aquí destacar-ne només una, de recent i d'acordada amb el lloc on se celebra la present conferència: la de Montserrat Comas i Güell (2013).

Un bon model, aquest, precedit ja per altres (i tant de bo que prosseguit per molts més!), en el procés de reconstrucció d'una realitat històrica —la cultural i la literària— prou més diversa, permeable i difusora que la circumscrita només a capitals mastodòntiques i a cànons suprems.

EL LLEGAT DE JOAQUIM MOLAS A LA HISTÒRIA COMPLETA

En aquest sentit —el de la dotació d'infraestructures materials destinades a fer possible l'estudi i la valoració de supraestructures culturals—, és bo de ponderar una vegada més l'encertada i oportuna decisió de Joaquim Molas de fer cessió de tot el seu llegat bibliogràfic a una ciutat i a una institució de fora de Barcelona, concretament a aquesta que acull la seva “Aula”: Vilanova i la Geltrú.

Ell, un *camaco* total (tot sigui dit, això, des de l'estimació i l'admiració sinceres per l'home i per la seva obra), té clar tanmateix que importa descentralitzar la transmissió del saber, en la mesura que la producció d'aquest no ha estat ni és cosa únicament d'un sol centre, per gran capital que sigui, i, doncs, decideix posar físicament la seva biblioteca a disposició d'un altre focus receptor i irradiador de cultura com ara Vilanova i el seu Museu Víctor Balaguer.

Una mesura de mecenatge de la qual cal esperar-se'n el sorgiment i la consolidació d'una plataforma de detecció, de resseguiment i de coordinació d'estudis sobre la realitat cultural, artística i literària de la Catalunya contemporània extrabarcelonina. De la Catalunya que cal somiar —i que cal esforçar-se a perfer— tota completa.